

A hálátlanság anatómiája

1942 csikorgó telén a 2. Magyar Hadsereg kilenc könnyű hadosztályból, egy-egy páncéloshadtestből és repülőcsoportból szervezett alakulatait a Magyar Királyi Honvéd Főparancsnokság a német Déli Hadseregcsoport irányítása alá rendelte. Így került a voronyezsi körzetbe vitéz pálfalvai Lakatos Zoltán alezredes kerékpáros zászlóalja. Egy évre rá a doni áttöréskor nagyrészt megsemmisült. A felvidéki, a kárpátaljai és az észak-erdélyi bevonulás fénylő napjai ködbe veszttek. Ott és akkor a kerékpáros dandár a sikerből jócskán kivette a részét. Lakatos fölterjesztése nyomán ezért kapott a 14. zászlóalj katonája, Tóth Lajos őrzető arany vitézségi érmet – a legmagasabb legénységi medált –, majd a csoportot Jugoszláviába vezényelték. Ők jutottak legtovább. Felderítőkként mélyen a szerbek háta mögé kerültek, ám a jeges-havas ukrán tájon kiderült, a bicikli jócskán elmarad a gépkocsizó lövészek teljesítményétől. Az átszervezés során két zászlóalj kivételével az alakulatokat Turán harckocsikkal szerelték föl, de a nyeregből a maradékot is leparancsolták. A mödlingi, majd a Bolyai János Honvéd Műszaki Akadémián hadmérnökként végzett Lakatos egy vegyes hadosztály törzsparancsnoka lett.

Az alakulat iszonyú emberveszteségét nem csak a szovjet túlerő okozta. A cseh tervezésű Turán tankok Csepelen módosított változatai sűrűn meghibásodtak, tűzerejük, páncélvédetségük, motorteljesítményük messze elmaradt a szovjet T-34-esekétől. Mire a hadvezetőség az újabb átalakításról döntött, és a 41M típus rákerült a gyártósorra, a front összeomlott, az állomány háromnegyede a harcok és a visszavonulás során odaveszett.

Az ezredessé előléptetett Lakatos a túlélőkkel a föl-föltámadó hóviharban vánszorogva két szelvényt is lekéselt. A németek a vasútállomásokat kiürítették, a többi partizánok fölrobbantot-

ták. A katonák nagy része éhen halt, megfagyott, vagy a lemaradozókat a sítalpas szovjet lövészek utolérték és legéppuskázták. Épphogy sikerült az utolsó vonatot elérniük. A kimerült emberek a legyengülésben vagy vérhasban elpusztult bajtársaikat közönyösen ledobálták a kocsikról, hisz ki tudja, mikor kerül sor rájuk is. Mire elvergődtek Budapestig, a létszám töredékére apadt.

Lakatos tudta, megpróbáltatásai nem értek véget. A visszavonulásról és a veszteségről részletes jelentést kell írnia, melyben tisztázza személyes felelősségét, alantasai helytállását vagy érdemtelen viselkedését, végül közli, kik méltók posztumusz kitüntetésre és magasabb rendfokozatra. Utóbbi a legnehezebb. Több tanú kell hozzá, márpedig akik a hősiességet testközelből igazolhatnák, elestek, eltűntek, vagy hadifogságba kerültek.

Budai lakásán, a Fadrusz utcai Szent Erzsébet udvarban napokon át tépelődve dolgozott, mire a jelentés elkészült. Mérnöki alaposággal igyekezett fogalmazni. A számokkal bajban volt, mert a halottakról összesítés nem készült. Becslés alapján próbálkozott. Ahogy egy-egy tiszt, altiszt és kötelességtudó sorkatona az emlékeiben fölmerült, öreg Continental írógépét otthagya, és zaklatottan föl-alá járt. Felesége megszólítani se merte. A szovjet fronton töltött két évről éppúgy nem beszélt, mint elesett vagy súlyos sebesült bajtársairól és a háború kimeneteléről. Magányosan gyötrődött, reggelenként lement vásárolni, hogy az asszonyt a cipekedéstől megkímélje, telefonált a Honvédelmi Minisztériumba, fogadta erdőmérnök öccse hívását, közben a jelentéssel bajlódott reggeltől estig. Lakatos Jenő főhadnagy a Keleti-Kárpátokban kiépülő Árpád-vonal erősítésén dolgozott. Pár napra szabadságolták, így tudtak találkozni.

A nappaliban teáztak, s némi aprósüteményt ropogtattak – jól nevelt úrinőként az asszony a

felszolgálatát nem bízta férje tisztiszolgájára, s negyedórásckára odaült –, végül az ezredes javasolta, a beszélgetést a dolgozószobájában folytassák. Átballagtak, asztalhoz telepedtek, öccse a fogalmazványt átfutotta, még egyszer elolvasta, végül gondterhelten közölte:

– Túlságosan szókimondó. Jobb lenne, ha a szöveget módosítanád.

– Szépítgetni sem a minisztérium, sem a Honvéd Főparancsnokság kedvéért nem szándékozom. Az a dolgom, hogy segítsen a hadvezetőség tisztánlátását.

Jenő kényszeredetten mosolygott:

– Kedves bátyám. Lévéen mindketten mérnökök, a pontosság a vérünkbe ivódott. Csakhogy jelen helyzetben az urak nem ezt akarják. Egy részük már '39-ben tudta, a kétfrontos háború reménytelen. A nációk nyomása és a revízió elkerülhetlensége miatt belesodródtunk, de fölkészületlenségünkkel a kormányzó és a vezérkar is tisztában volt. Ezért próbálta Horthy Miklós a háborús részvételt halogatni.

– Hiányosságainkat egy följegyzésben magam is szóvá tettem.

– Nem is léptettek elő, csak a fronton.

– A szakmaiságot a politikai helyzet felülírta.

– Azóta egyfolytában romlik.

– Mit kifogásolsz a szövegben?

Jenő mondandóját egy darabig mérlegelte, végül belefogott:

– Hosszan fejtegeted a cseh Turán harckocsik alkalmatlanságát. Keményen bírálod a módosított magyar változatot is. A 40 milliméteres löveg tűzereje nem elegendő, gyakori a meghibásodás, a motor megnövelt teljesítménye kevés. Jól látod: a Turán gyöngécske. Kivált szélsőséges időjárási viszonyok közt. De megállapításaidal fél tucat miniszter, államtitkár, főtiszt tyúkszemére taposol.

– Folytasd!

– Követeled, hogy tankjainkat Panzer IV-esekre cseréljék. Azok képesek a szovjet T–34-eseket leküzdeni. Csakhogy az átfegyverzés nem a hadsereg, hanem a politika dolga.

– Mondd tovább!

– Kevesled a létszámot, sokallod a frontszakasz kiterjedését, csapataink téli ruházatát bírálod, és így tovább. Az ellátás olyan, amilyen, de ez is politikai kérdés. Nem egy ezredes dolga,

hogy a kormánynak meg a hadvezetőségnek tanácsokat adjon.

– Én az összeomlás okait elemeztem. És azt, hogyan lehetne adottságainkon javítani.

Jenő a dossziét az asztalra dobta. Bátyja eltökéltségével nem tudott mit kezdeni. Azt is tudta, véleményéhez minden körülmények közt ragaszkodik, úgymint mással próbálkozott:

– Attól tartok, a vezérkar ezek után személyi javaslatodat sem veszi figyelembe. Pedig a hősi halottak posztumusz előléptetése családjaik helyzetén sokat javítana.

Az ezredes mélyen elgondolkodott. Fölpattant, egy darabig ácsorgott, visszazökkent, s a jelentést gondterhelten lapozgatta. Jenő rámutatott, mi az, amit valóban nem hagyhat figyelmen kívül. Öccse nem hivatásos katona – bár a szolgálatra önként jelentkezett –, így hát erősen polgári gondolkodású. Főerdészként alaposan mérlegeli az erőviszonyokat, beleértve az érdekkapcsolatokat Esterházy Pál herceg birtokán, saját és beosztottjai előmenetelét s más megfontolásokat. Mindezek jelen vannak a hadseregben is, csakhogy az alá- és fölérendeltség keretei közt a szakmai becsület mindenképpel való. Netán túl idealista?

Pályafutása során sokféle parancsnoka volt, de a műszaki alakulatok a többitől abban különböznek, hogy a jártasság s a technikai-biztonsági megfelelés a pozíciót messze felülírja. Az ezredben igaza lehet egy mérnök zászlósnak is, ha előterjesztését adatokkal támasztja alá. Szakmai kérdésekben a rangkülönbség s a személyi viszonyok nem vagy alig játszanak szerepet. Mindezekkel öccse is tisztában van, de megszokta, hogy a herceg és kegyencei szeszélye, a jószágigazgató meg az ispánok magánérdeke, a rivalizálás, a barát-ellenség viszony, akár egy szerető az észszerűséget esetenként háttérbe szorítja. Jut is, marad is, mondogatják – a legutolsó cselédőtől a dúsgazdag bérlőig, Esterházyt is beleértve.

Jenő feszülten hallgatott. Remélte, hogy javaslatát bátyja legalább fontolóra veszi. Zoltánnak gyermeke nem lévén csupán feleségéről kell gondoskodnia, bár a hozzá közel álló tiszteket, tisztéseket s nem kevés bakát családtagjaként kezeli. Harminc éve a hadsereg a familiája. Ettől kéne elszakadnia, s a realitásokat figyelembe vennie, különösen egy vesztes háború vége

felé. Ha megmaradnak, élet lesz azután is, de az elesettek asszonyai, gyerekei nyomorúsága nagyon is jelenvaló.

Az ezredes öccsére pillantott.

– Elárulom, éveken át miért nem léptettek elő. Frissen kinevezett parancsnokomnak, egy vezérőrnagynak – a neve mellékes – az arcába mondtam, mennyire ostobának tartom.

– Mit mondtál?

– A hadműveleti értekezleten nekem kellett beszámolnom a kerékpár alkalmatlanságáról. Különös tekintettel a téli útviszonyokra. A Turán páncélos hiányosságait is én részleteztem.

– Na és?

– A vezérőrnagy üvöltve legorombított. Ezek után közöltem: azért vállalok felelősséget, amit én mondok, nem azért, amit ön megért belőle.

Jenő elnevette magát:

– Nem túl bölcs megjegyzés!

Összemosolyogtak, közben az asszony beövakodott, s a biedermeier Altwien porcelánkancsóból újabb adag teát töltött. Megköszönték, a hölgy távozott, az ezredes elmélázva közölte:

– Mint tudod, szépapánktól örököltük. Csoda, hogy száz évig bírta. A háború óta nem használjuk. Kedves nejem a kedvéért vette elő. Neked szánom.

– Ne ferd az ördögöt a falra!

– '44. március másodikát írunk. A vereségig legföljebb egy év van hátra.

A Horthy Miklós út felől behallatszott a villamos csörömpölése, a tenispályákról a labdák pattogása, elnyújtott kiáltás, a Fadrusz utcán kocsizörgés, éppúgy, mint békeidőben. Aki nem járt a fronton, annak nehéz elképzelnie, hogy Buda éppúgy megsemmisülhet, mint az Európa-szerte rommá lőtt, lebombázott városok. Az ezredes Ukrajnában annyi földig rombolt települést látott, amennyi a borúlátáshoz több mint elég, de öccse Észak-Erdélyben mindedig hasonlót sem tapasztalt. Bár a filmhíradók alapján a pusztulás mértéke neki sem újság, saját hazájáról ugyan azt nehéz föltételeznie.

Jenő, hogy bátyja keserűségét oldja, gúnyos fintorral közölte:

– Visszatérve a tábornok úrra: ő sem az eszének köszönhetette a rangját. Valahol olvastam: jobb csöndben maradni és ostobának tűnni, mint megszólalni és azzal a kételyt eloszlatni.

Az ezredes szomorkásan mosolygott:

– A jóember sokat beszélt, többnyire marhaságokat. Ezért nyugdíjazták. De rajtam nem segített. Lekötelezettjei most is szolgálnak. A hierarchiában a rang legalább olyan fontos, mint a beosztás. Nemsoká visszavezényelnek egy harcoló csapattesthez. A porcelánt a nejemmel mindjárt behozatom.

– Szó se lehet róla!

– Nálad az erdészházban jobb helyen lesz. Rejtsd el, nehogy az oroszok megtalálják! Holnap reggel jelentkezem a főparancsnokságon. Úgy vélem, egyenest az alakulatomhoz irányítanak.

Végszóra megcsörrent a telefon. Jenő a patogó válaszok alapján fölfogta, megjött a behívóparancs.

– Értettem. Ahogy óhajtja. Teljes menetfelszereléssel. A jelentés elkészült. Alászolgája.

Öccséhez fordult:

– A vezérőrnagy segédtsíjtje.

Jenő bólintva föltápászkodott, az asszony a porcelánt kisböröndbe csomagolva behozta – ezek szerint előre megbeszélték –, elköszönt, és könnyes szemmel távozott. A főhadnagyot a gesztus csöppet sem lepte meg. Tudta, amit bátyja elhatároz, ahhoz ragaszkodik. Kevés szóval közli, de véglegesen. A hadseregben ehhez szokott, s nem is fog változtatni rajta. Átölelték egymást, kezet ráztak, Jenő a lépcsőházból intett, azzal eldobogott. Egyikük sem gyanította, hogy utoljára látják egymást.

A GYORSHADTEST PARANCSNOKA, vitéz Dálnoki Miklós Béla segédtsíjtje az érkező Lakatost helyel kínálta, és arra kérte, pár percig várjon. Biccentett, de nem kívánt leülni. Gondolatait rendezgette, ha a vezérőrnagy szóban is kérdezgetné. Nem kizárt, mert elég, ha a pontokba foglalt tartalomjegyzéket átfutja, máris szemet szúr a bíráló hangnem és az átfegyverzésre vonatkozó ajánlás. Csöppet sem nyugtalankodott. Amire képes volt, azt megtette a lehető legalaposabban, a többi fölöttesei döntsék el. Saját előmenetele nem fontos. Annyi szenvedést és halált látott, amennyi katonai pályafutása során több mint elég. Tapasztalt csapattisztként hátrországi szolgálat föl se merül, kivéve, ha a vereség tudatában leszerelik.

Pár perccel később csörrent a telefon, Dálnoki a jelentést bekérte, fél óra várakozás után Lakatost is. Az ezredes tisztelgett, s az íróasztal előtt megállt. A vezérőrnagy ráfordult:

– Húzzon ide egy széket!

Miután leült, folytatta:

– A jelentés briliáns.

Fölapozta, közben látszott, a papírokat pár helyen aláhúzta, s rövid megjegyzéseket fűzött hozzá. Gondterhelten hallgatott, végül szárazon közölte:

– Csupa helytálló megállapítás. Egy bajuk van. Az, hogy a háború jelen szakaszában javaslatai megvalósíthatatlanok. Ezredes úr még nem tudja, de a hírszerzés szerint a német bevonulásra, következésképp a nyilas hatalomátvételre hamarosan sor kerül.

Lakatos merev arccal hallgatott. A hadi helyzetre való tekintettel számított rá, de arra nem, hogy ilyen hamar bekövetkezik.

– A főparancsnokság a maga előléptetését fontolgatja, de ha a jelentést továbbítom, szóba se jön. Megértette?

– Igenis.

– Küldjem el, vagy maradjon a fiókomban?

– Vezérőrnagy úr, ne hozza nehéz helyzetbe magát. Ami engem illet, szolgálak akármilyen rangban. Föltéve, hogy igényt tartanak rám. Csupán arra kérem, a hősi halottak posztumusz előléptetését vegyék figyelembe. Sokat segítene a családjukon.

– Azt a minisztérium dönti el. Bár a maga kokságáról ott is tudnak. Akkor hát közlöm: az I. Magyar Hadsereg kötelékében a Keleti-Kárpátokba vezényeljük. Úgy tudom, Jenő öccse is arrafelé szolgál. A Hunyadi-vonal védelme létfontosságú. Rangja megtartásával kinevezem az első páncélosadosztály parancsnokává. Ezredes urat és tisztiszolgáját a sofőr kiviszi a pályaudvarra. A szerelvény egy órán belül indul. Távozzon.

LAKATOS TÜZÉRSÉGGEL ÉS GYALOGSÁGGAL megtámogatott páncélosai sikeresen védekeztek. Olyannyira, hogy az I. Ukrán Hadsereg kénytelen volt megkerülni állásaikat és az észak-erdélyi hágókat támadni, ám a kilőtt harcok száma és a vérvesztés rettenetes volt. A pótlás reménytelennek tűnt, de a hadosztály

kitartott, a szovjet nehéztüzérség offenzívája ellenére is. A pokoli ágyúzás a zöldellő hegyoldalakat s a virágba borult réteket olyannyira elcsúfította, hogy a katonák úgy vélték, a táj sose tér magához. A robbanások letarolták a fenyvest, fölszakították a sziklás magaslatokat meg a gerendából, deszkából épült, földdel megerősített kiserődöket. A védvonalat holtak és szétszórt testrészek ezrei borították. A tetemeiket sötétedéskor a frissen támadt gödrökbe hányták, és földdel úgy-ahogy betemették, de nappal a pergőtűzben a bunkerekből ki se lehetett mozdulni. A kavargó füst a napsütést elhomályosította, a bűz elnyomta a fenyő- és virágillatot. Iszonyú ellentét, mely az emberek józan eszét megzavarja.

Lakatos segédtsíjével komoran közölte:

– A Kárpátok gyönyörű, de a lapos ukrán vidék sivár. Télen-nyáron. Havas mezők, a hőségben kiégett puszta, csenevész fák, deszkakunyhók, kidőlt-bedőlt kerítés... Ezeket bámultuk két éven át.

– Csoda, hogy ezredes úr kibírta.

– Inkább az, hogy élek. Továbbítsa a parancsot! Ha a szovjetek a lövöldözést abbahagyják, embereink a holtakat temessék el!

Annak nevezte a zsidó munkaszolgálatosokat is. Egy értetlen tisztetcskének elmagyarázta: a fronton, bár fegyvertelenül, örökös életveszélyben szolgálnak, úgyhogy őket is katonáinak tekintik.

Szögletes arca, kialvatlan halványkék szemei a hadnagyra meredtek, távcsövét lecsapta, és elfordult, hogy a társalgást ne kelljen folytatnia. A szállongó füstben amúgy se látott sokat. Csupán becsléssel tudta megállapítani, milyen irányzék-kal honnan lönek, s páncélosaival mikor indíthat ellentámadást.

A legkülső Szent László-állást és a Hunyadi-vonalat a szovjetek állandó nyomás alatt tartották. A magyar veszteség egyre fokozódott, de a katonák nem adták föl. Lakatos tudta: a koncepció – az ezeréves határok védelme – kilátástalan, csakhogy az egyértelmű utasítás késett. Bakay Szilárd altábornagy hiába küldött szarkasztikus hangvételű táviratot a vezérkarnak: „Előttünk az orosz, hátunk mögött a német, fejünk fölött az angol, parancsot kérek!”, a kormány habozott. Náday István vezérezredes az eredeti terv szerint a védelmet szorgalmazta, csakhogy eluta-

sították. Magyarország német megszállásának híre már másnap, március 20-án eljutott a frontra, erre Náday lemondott. A hadtestet Erich von Mannstein tábornagy alá rendelték, ő pedig frontális támadást indított. Az ezredes tudta, kivért katonái egy sikeres offenzívát nem képesek végrehajtani, de Náday utóda, Lakatos Géza a német óhajnak lelkesen eleget tett. A harcok célját: a szovjet Észak és Dél Hadseregcsoport közt keletkezett rés lezárását elérték, de óriási áron. Tizenötezer katona esett el. A hadosztály páncélosainak nyolcvan százaléka megsemmisült, majd a szovjet ellentámadás az arcvonalat átszakította. A magyar csapatoknak vissza kellett vonulniuk.

Az ezredes tisztjei mögött a hadállást utolsóként hagyta el. Nem mozdult, míg a fölmozdult ezredek maradványai az arcvonaltól messze eltávolodtak, végül egy Botond csapatszállítóba pattant, hogy katonáit utolérje. Arra sem volt idejük, hogy a sebesülteket ellássák s a holtakat elföldeljék.

A menekülés erősen megfogyatkozott létszámmal is keserves volt. Nagy nehezen elvergődtek Kassára, onnan – meg-megújuló légítámadások közepette – Miskolcra, majd Budapestre. A pályaudvart el sem hagyhatták. Az alakulatokat a sűrűn induló szerelvények egyenest a Dunántúlra vitték. Lakatosék a IV. SS-páncélos hadtest oldalán részt vettek Székesfehérvár visszafoglalásában, majd a „Tavaszi ébredés” fedőnevű hadműveletben, végül a totális kudarcba fúlt „Jégtörő” és az „Erdei ördög” csatározásokban. A Tigrisek a nyomasztó üzemanyagiány miatt elakadtak, végül tankjaikat a harckocsizók a zuhogó esőben feneketlen mocsárrá vált talajon kénytelenek voltak felrobbantani.

A Hadügyminisztérium legutolsó táviratában Lakatost tábornokká léptette elő. A papírt átfuttotta, majd gondosan összehajtva zsebre tette. Legszívesebben széttépte volna, de a gesztus tisztjei szeme láttára a fegyelem semmibevételének minősül. Kinevezését röviden tudatva indulást vezényelt. Szakadó záporban, a németektől elszakadva, pár száz főre fogyatkozott alakulattal folyamatosan hátráltak, már-már végkimerülésig. Egyetlen páncéltörő ágyújuk, tankjuk se maradt. Néhány könnyű géppuskával, golyószórával, kézifegyverrel, kevéske lőszerrel a harcot

fölvenni kilátástalan. Lakatos csupán arra törekedett, hogy embereit életben tartsa, s valahogy eljuttassa Ausztriába, az angolszász megszállási övezetbe. A szovjetektől tisztességes elbánást nem remélt. Voronyezsnél megtapasztalta, a hadifoglyokat agyonlövik, vagy Szibériába hurcolják. Erőltetett menetben igyekeztek a határ felé, közben megtudták: április első napjaiban elesett Körmend és Rábafüzes, végül 11-én Pinkamindszent és Magyarbükös.

Lakatos a térképet hosszan vizsgálgatva úgy határozott, a gyors ütemben közeledő szovjeteket észak felé kerülik meg. Széltől falkak, tanyák, majorságok közt az út tekervényes, kivált a mappán nem jelzett sáros mezsgyék, de ez az egyetlen esélyük.

Alantasaival hosszú pályafutása során először keveredett vitába. Egy fiatal hadnagy meg egy kölyökképző zászlós – a szovjet fronton egyikük se járt – a döntéssel nyíltan szembeszegült. Lakatos tudta, a fölbomló fegyelem ragályos, ennek ellenére érvelni próbált.

– Uraim – kezdte –, fogalmuk sincs, mit kockáztatnak. A biztos halált vagy a deportálást. A megadás eszükbe se jusson! Arra kérem önöket, hallgassanak rám! Fiatalok ahhoz, hogy az életüket ilyen ostobán veszélyeztessék.

– A háborúnak vége! – üvöltötte a hadnagy. – A maga utasítását nem vagyunk kötelesek végrehajtani!

A zászlós valamivel halkabban morogta:

– Ha az alakulatot utoléri, felszólítás nélkül ledurrantják.

A hadnagy türelmetlenül legyintve fölordított:

– Akiknek a szakadó esőből, a sárból, az egész rohadt vánszorgásból elégük van, lépjenek ki! Letesszük a fegyvert, és várjuk a ruszlikat!

A katonák lehajtott fejjel haboztak, végül tu-catnyian a hadnagy mögé léptek.

A nyomasztó csöndben csak a zápor suhogása hallatszott. Az ólomszürke ég, a bokáig érő latyak s a mélyedésekben gyűrűző pocso lyák olyasféle reménytelenséget sugalltak, mint a front pergőtűzben, visszavonuláskor. A hadnagyhoz tétova léptekkel még egy szakasz csatlakozott, de az alakulat zöme fegyelmezetten várta a tábornok parancsát. Lakatos a zendülőkre pillantva halkán közölte:

– Sok szerencsét. Indulás!

A menetoszlop élére sietett, a katonák hosszasan elnyúló libasorban követték, végül beleolvadtak a zuhogó esőbe. Sikerült a szovjeteket megkerülni, hátuk mögött az ágyúzás elhalkult, majd megszűnt. Pár órával később elállt a zápor. Bejutottak egy fenyvesbe, ott egy száraz vágáson talpaltak, közben kisütött a nap, s a ronggyá ázott egyenruhákat kezdte megszárogatni. Lakatos az embereit egy tisztáson megállította, hadd gőzölögjenek, élvezzék a melengető napfényt, a madarak elszórt csivitelését meg a csöndet. Az alakulat szakaszonként a fűre telepedve mármár derűsen nézelődött. A hadnagyot és követőit némelyek sajnálták, mások káromkodva szidták, míg a tábornok rájuk dörrent:

– Hagyják abba! Inkább kérjék a Jóistent, hogy élve megússzák.

Feltápaszkodtak, és baktattak tovább. Az Alpokalja magaslatain szépen karbantartott tanyákat, legelésző teheneket láttak; mintha a háború Ausztriát meg sem érintette volna. Az enyhe idő, a derült ég, a zöldellő táj a katonákat jócskán földerítette. A háborút maguk mögött hagyták, a tábornok térképpel a kezében az oszlopot céltudatosan irányította, míg egy réten letáboroztak, és várták, hogy beesteledjen. Szakaszonként tüzet raktak, konzervet melegítettek, egymás közt reménykedve társalogtak, végül Lakatos segéd-tisztje kijelölte az őrségváltást, a századok a fűvön elnyúltak, és jó ideje először mély álomba merültek. Csak itt-ott hallatszott horkolás, az őrség lépteinek dobbanása, elkésett pittyegés. Az égen feltűnedeztek a csillagok, a völgyből odáig jutott egy vonat zakatolása, távolodó mozdonyfütyty; amúgy a csönd a tájat puha paplanként terítette be.

MÁSNAP HAJNALBAN FÖLKEREDTEK, s egy napos erőltetett menetben elérték az amerikai zónát. Kerülték a falvakat, mivel nem tudni, meddig jutottak a szovjetek. A parasztok elfutottak, a majorságokat kiürítették. Az amerikai csapatok Teufelsgraben környékén táboroztak. A tábornok halomba rakatta a fegyvereket, majd segéd-tisztjével megindultak a barakkok felé. A sebtében húzott szögesdrót kerítésnél a katonai rendőrség a jövevényekre bámult, egy törzsőrmester megálljt intett, és futtatott a parancsnokáért.

A főhadnagy akcentussal, de jól beszélt magyarul. Szülei kivándoroltak Amerikába, fiuk ott született, de anyanyelvét a clevelandi magyar cserkészcsapatban sikerült megőriznie. Pár udvarias szót váltottak, majd Lakatosékat elkísérte a táborparancsnokhoz. Amaz hanyagul tisztelgett, a két embert helytel kínálta, s maga is leült. A tábornoknak feltűnt, hogy oldalfegyvereiket nem rakatta le. Kávét hozatott, és várakozóan rájuk meredt.

Lakatos németül kifogástalanul beszél, úgyahogy franciául is, de szót sem tud angolul, így hát magyarul kezdte:

– Lakatos Zoltán vagyok, az első páncélos-hadtest tábornoka. Megtudhatom az ön nevét, rangját?

A főhadnagy sebesen fordított:

– Bill Casey ezredes. Kérdi, mit óhajtanak.

– Megadjuk magunkat. Embereim lerakták a fegyvert.

Az ezredes a kávéra mutatott, Lakatos keserű mosollyal nemet intett, ezek után segéd-tisztje se mert inni. Kis ideig hallgattak, végül a táborparancsnok közölte:

– Katonáit ellenőrizni fogjuk. Vannak köztük németek?

– Nincsenek.

– Nem lenne jó, ha átöltözött SS-eket talál-nánk.

– Ezredes úr, ahogy tájékoztattam, nincs köztünk német.

– Rendben van.

Casey pattogva berendelt egy katonai rendőrt, és utasította, hogy Lakatos segéd-tisztjét egy századdal kísérje el a magyarokhoz. Az alakulatot alaposan vizsgálják át, azután helyezték el a hadifoglyoknak kijelölt sátrakban, a németektől elkülönítve.

Egy sort hallgattak, az ezredes Lakatost kíváncsian fürkészte, végül megszólalt:

– Miért nem az oroszoknak adta meg magát?

– Két évig szolgáltam a keleti fronton. Tisztjeimmel együtt nyomban kivégeznének, vagy elhurcolnának Szibériába.

– Náluk a hadifoglyoknak nincsenek jogai?

– Saját katonáinknak sincsenek. Ön nem haltott a sztálini tisztogatásról. A háború előtt koholt vádakkal a szovjet tábornoki kart gyakorlatilag lefejezték.

– Tőlünk mit vár?
– Tisztességes elbánást az embereimnek. Semmi mást.

– Önt a tisztí barakkban fogom elszállásolni. Kérem a fegyverét.

Lakatos lecsatolta a pisztolytáskáját, s az asztalra tette.

– Ne értsen félre! Szolgálati előírás... Ugye megérti?

Lakatos végre elmosolyodott, és biccentett:

– Megértem, ezredes úr. Magam is így tenék.

– Ha gondja van, forduljon a főhadnaghoz. Jelenti, s majd intézkedek.

A tábornok felállt, tisztelgett, és kihúzott derékkal távozott.

A körletben pár magyar főtiszt közt meglátta vitéz sztanogorai Solymossy Ulászló vezérőrnagyot. Sose szolgáltak együtt, de vaskeresztjüket ugyanazon alkalommal vették át. Solymossy a kismartoni csász. kir. katonai főrealiskolán, a Theresianumban, a Ludovikán, majd a Hadiakadémián diplomázott, de érdekelte az oktatás színvonala Mödlingben és Bolyai János műszaki akadémián is. Kíváncsi volt, hogyan támogatják a páncélosok a „bokorugrókat”. Lakatos egy ideig tanított a Ludovikán, úgyhogy a vezérőrnagy figyelmét sikerült fölkeltenie.

Kezet ráztak, s a többiektől félrehúzódva beszélgetni kezdtek. Solymossy sokszorosán kitüntetett gyalogos főtisztként, minisztériumi csoportfőnként, katonai attaséként, majd hadosztályparancsnokként szolgált, '44-ben nyugdíjazták, sebesen reaktiválták, végül Levente-főparancsnok, majd az erősítés országos vezetője lett. Ő is rendelkezett fronttapasztalattal. Volt miről társalogniuk, főképp a kilátásokról és a majdani hazatérésről. A vezérőrnagy borúlátóbb már nem is lehetett volna. Úgy vélte, a megszálló szovjetek sosem fognak távozni. Egykori diplomataként erősen gyanította, az angolszászok Kelet-Közép-Európát átengedik az oroszoknak, azok meg bevezetik a bolsevizmust. A katonai vezetőkre kivégzés, legjobb esetben életfogytiglani börtön vár. Családjaikon nem segíthetnek. Hozzá tartozóikat pusztá jelenlétükkel is veszélyeztetnék. Végül hozzátette:

– Tudja, tábornok, a múltat folyvást újraéljük. Ráadásul minden forradalom, minden háború után visszamenőlegesen megváltozik.

Lakatos ugyanígy látta, de nem szándékozott Nyugaton maradni. Remélte, hogy beosztott csapattisztként pár év börtönnel megússza. Ha Szibériába hurcolják, előbb-utóbb hazaengedik. A fegyháznál vagy a kényszermunkánál a száműzetés sem jobb. Nem óhajtott Solymossyval vitába bocsátkozni, ezért hallgatott, s csak pár kérdést vetett közbe. Végül az alacsonyabb rangúak körük csoportosultak, és várták, hogy a két főtiszt mondjon valami biztatót. Főleg Solymossyt faggatták, ám a vezérőrnagy kitérően válaszolt. Inkább arról beszélt, a körlet megfelelő, az amerikaiak a katonákkal emberekként, nem náci fenevadakként bánnak. Ez is túl szép ahhoz képest, ami otthon várható.

Lakatos egy százados komor képpel félrevonta. A tábornok rossz érzésekkel követte. Amaz zavartan belefogott:

– Tábornok úr, mélyen sajnálom... Kedves öccse elhunyt. Együtt szolgáltunk Észak-Erdélyben.

– Hogy történt?

– Épp hazaért budai legénylakására. Alighogy megszólaltak a légvédelmi szirénák, a házat bombatalálat érte. Aki otthon volt, mind meghalt.

– Honnan tudja?

– Meg akartam látogatni. A századunkat pár nap szabadságra hazaengedték. Mire odaértem, az épületet a robbanás földig rombolta. Senki sem élte túl.

Lakatos hosszan hallgatott, végül kibökte:

– Köszönöm.

– Még valamit közölnék, tábornok úr.

– Rajta!

– Jenő mesélt egy Altwien porcelánkészletről. Családi örökség... Azt mondta, nagy ritkaság, tábornok úrtól kapta. Első dolga lesz abból teázni.

– Szegénynek nem hozott szerencsét. A készlet vele pusztult. Száz év után pár bútoron, olajportrén kívül semmink se maradt. Hálás vagyok, hogy megemlítette.

Elfordult, és kiballagott az udvarra. Nem akarta, hogy a százados lássa a könnyeit.

Napokon át hallgatott. Fölmerült, hogy értesíti a feleségét, miszerint életben van, s az amerikaiak fogva tartják, csakhogy a tolmács-főhadnagy közölte: senki sem írhat, míg beosztásukat és háborús részvételüket alaposan kivizsgálják. Legyen türelemmel.

Napjait beletörődve morzsolgatta. Ritkán, keveset beszélt, a harcokról soha. Többnyire Solymosyval társalgott: miből áll egy katonai attasé tevékenysége, milyen volt a minisztériumban szolgálni, hogy boldogult a kamaszkorú leventékkel? – vele is röviden, csupán tessék-lássék, hogy a vezérőrnagy ne tekintse udvariatlannak. A többieket kerülte étkezéskor is. Hosszú köröket rótt az udvaron, közben öccse és bajtársai halálán borongott végeérhetetlenül. Mit tehetett volna máshogy, másként? – noha tudta, a tépelődés értelmetlen. A vesztes háború mindent felülír. Ifjúkora óta azért szolgál, hogy börtönben vagy kényszermunkán végezze?

Kezét zsebre dugva lépkedett, hogy remegését a többiek ne lássák. Izzó keserűségét senkivel sem akarta megosztani, hisz a történeten mit sem változtatna. A bajtársak megértették, társalgást nem kezdeményeztek. Megvolt a maguk gondja, bár a tréfacsinálók az amerikaiak fura szokásain, lazaságukon, közvetlenségükön a följobbvalókkal el-elviccelődtek.

Három héttel később beállított egy szovjet tiszti delegáció. Órákon át tárgyaltak, végül Casey ezredes a tábornokot behívatta, helyet kínálta, és a tolmácsra pillantott:

– Közölje az oroszokkal: az úr Mr. Szoltan Lakatos! Neki is mondják el, mit akarnak!

A szovjet ajánlat a tábornokot felettébb meglepte. Emberei előttük tették le a fegyvert, de kevesen vannak, nem érdemes velük bíbelődni. Ha Lakatos hajlandó katonáit a foglyok közül kiválogatni, viheti a többiekhez az amerikai táborba.

Lakatos rávágta:

– Természetesen. Indulhatunk.

Casey döbbenetesen meredt rá.

Egy percig habozott, végül a főhadnagyra nézett:

– Fordítsa! A szovjetek szövetségeseink. Az udvariasság megkívánja, hogy velünk ebédeljenek. Délután mennek vissza. Előtte szeretnék tábornok úrral pár szót beszélni.

– Ahogy óhajtja.

Tisztelgett, megfordult, s anélkül, hogy az oroszokra egy pillantást vetett volna, távozott.

Kora estefelé az ezredes magához rendelte. Pár szovjet tiszt részegen az udvaron dülöngélt, teherautójuk járó motorral várakozott. Lakatos rájuk se nézve Casey irodájába dobbant. Az ezredes ezúttal nem kínálta helyet, s máris belevágott:

– Tábornok úr, jól meggondolta?

– Nincs mit meggondolni.

– Hiszen épp ön mondta, hogy bánnak a hadifoglyokkal az oroszok!

– Ha csak egy parányi esély mutatkozik, katonáimat meg kell védenem. Én vagyok a parancsnokuk. Mindaddig, amíg le nem tartóztatnak.

– S ha az ajánlat csapda?

– Legalább megpróbálom.

Casey fölállt:

– Sok szerencsét. Isten önnel.

Kezet nyújtott, Lakatos megrázta, azzal az udvarra lépett. Egy orosz gúnyos udvariassággal a teherautóba tessékelte, majd felüvöltött:

– Davaj!

A szovjet fogolytábor az amerikaiakéval össze sem hasonlítható. A rabokról csizmákat, egyenruhákat leszedték, és ócska göncökbe bújtatták őket, kivéve a tiszteket; őket elkülönítve őrizték. A tábornokot belökdösték egy sátorba, és óráig várakoztatták. Végül belépett egy zsíros képű, tányérsapkás orosz hasig lógó kitüntetésekkel, egy tolmács meg a zendülő hadnagy. Utóbbi bujkáló tekintettel várta, hogy rá is sor kerüljön. Az orosz Lakatost kiszámított nyugalommal fürkésztte, végül ordítva belefogott. A tolmács fordította:

– Tudjuk, kicsoda! Népnyzó háborús bűnös!

A maga embere mindent elmondott. Meg ne próbáljon hazudni!

Lakatos rákérdezett:

– Mit akar?

– Hány szovjet halála szárad a lelkén?

A tábornok hallgatott.

– Feleljen!

– Háború volt. A katonák a harcok során estek el.

Az orosz a hadnagyhöz fordult:

– A tábornok a sajátjait is feláldozta, ugye?

– Így van, ezredes elvtárs.

– Mit csinált magukkal? Tudom, de mondja a szemébe!

– Át akart vinni az amerikaiakhoz. A katonákat megfenyegette. Alig bírtunk tőle megszabadulni.

Lakatos a hadnagyra pillantott:

– Magát lázadásért a helyszínen agyonlövethettem volna. Na, hagyjuk a komédiát. Mi a szándékuk?

Az ezredes szélesen elvigyorodott:

– Most már semmi. Le van tartóztatva. A következő transzporttal Szibériába visszük.

– Nem ezt ígérték az amerikaiaknak.
 – Szarok rájuk. Ez itt a szovjet hadsereg. Vigyék!

Lakatost kilökdösték a sátorból, paroliját lelépték, és a foglyok közé taszigálták. A táborban pusztított a vérhas, az alultáplált katonák százával haltak meg, de a tábornok megúsza. Pár hónappal később a hadnaggyal meg a túlélőkkel marhavagonban egy Gulagra szállították, 1950 karácsonya előtt csontig sorvadva hazaengedték, a határon letartóztatták, bilincsbe verve Budapestre vitték, és folytatólagosan elkövetett háborús bűntett vádjával hadbíróóság elé állították.

A TÁRGYALÁSON a hadnagynak is tanúskodnia kellett. Összement és megkopaszodott, de bujkáló tekintete maradt a régi. Lakatosnak a Gulagon szerencséje volt: hadmérnökként a karbantartókhoz osztották be, valamivel jobb ellátással. A tábornok a tiszték rádióinak javíthatásával külön élelmiszerhez jutott. Azok is nyomorúságosan tengődtek, szabadságra nem mehetek, s még a tábor körzetéből sem léphettek ki.

A tárgyalás fél óra alatt lezajlott. Előbb meghallgatták a hadnagyot – a vádat sorra megerősítette, noha Lakatossal alig pár hónapot szolgált –, majd ismertették a hadbíróóság álláspont-

ját, végül kihirdették a határozatot. A tábornokot lefokozásra, vagyoneklobzásra és életfogytiglani börtönre ítélték. Csak annak örült, hogy a Fadrusz utcai lakás a felesége hozománya, így hát nem vehetik el. Végül az utolsó szó jogán felszólították, ha akar, beszéljen, bár a helyzetén úgyse tud javítani. A vádlott tagoltan közölte:

– Nem áll szándékomban mentegetőzni. Maguk mondták: a védekezés hiábavaló.

A bíró kalapácsa koppant:

– Vezessék el!

Később Lakatos életfogytiglaniját tizenöt évre enyhítették, 1957-ben amnesztiával szabadult, majd segéd munkásként a Gamma Optikai Műveknél helyezkedett el. 1964-ben egy jó ismerőse Waldheim-Nemessányi doktorhoz fordult. Arra kérte, Lakatosnak próbáljon szerezni egy képzettségének megfelelő állást. Bármit, ahol gépekkel lesz dolga. Nemessányi a Sportkórház tudományos igazgatójaként az egykori tábornokot bejuttatta a gőzmosódába. Csak annyit kért, hetente egy alkalommal matematikából korrepetálja gimnazista fiát. Természetesen megfizeti, de Lakatos a pénzt visszautasította. 1967-ben a Sportkórházból ment nyugdíjba mosómesterként.

Úton